

SVJETSKOST I HRVAŠTINA SVETOGA JERONIMA

Sveti Jeronim kroz vjekove: kult i spomenici (ur. Emilio Marin i Katarina Horvat-Levaj), Hrvatsko katoličko sveučilište i Institut za povijest umjetnosti (likovno i grafičko oblikovanje Frano Kiš, ArTresor, naklada), Zagreb 2021., 480 str.

Uoči blagdana Velike Gospe 2019. u pučiškoj sam knjižnici održao predavanje o svetomu Jeronimu u sklopu Pučiškoga kulturnog ljeta, ni ne sluteci da će idućih nekoliko godina javni nastupi postati rijetkost. Na samome kraju predavanja akademik Emilio Marin najavio je zbornik koji će se izdati svetomu Jeronimu u čast, s posebnim naglaskom na svetčevoj ukorijenjenosti u hrvatsku kulturu. Rečeno – učinjeno. Zahvaljujući izdavačima, Institutu za povijest umjetnosti i Hrvatskomu katoličkom sveučilištu, pokrovitelju HAZU-u, urednicima Emiliju Mainu i Katarini Horvat-Levaj, organizacijskom i znanstvenom odboru u kojemu se spomenutom dvojcu pridružio Radoslav Tomić, ocjenjivačima Andréu Vauchezu i Andreju Žmegaču te svima ostalima koji su sudjelovali u izradbi zbornika pred nama je zbornik *Sveti Jeronim kroz vjekove: kult i spomenici* koji sadržava 21 rad 21 autora na 480 stranica pisanih hrvatskim, francuskim i engleskim jezikom. Autori su radova odreda priznati znanstvenici koji djeluju u uglednim ustanovama i sveučilištima kao što su Vatikanski muzeji, Hrvatsko katoličko sveučilište, HAZU (Odsjek za arheologiju), Staroslavenski institut, Institut za povijest umjetnosti, Samostan Svetog Duha, Sveučilište u Splitu, Sveučilište Paris Nanterre i Sveučilište Ca' Foscari u Veneciji.

Vrlo buran i raznorodan život svetoga Jeronima obuhvaćen je u ovome zborniku ponajprije iz perspektive povijesti umjetnosti i arheologije te crkvene povijesti, ali i filologije, pa i samo njegovo predstavljanje ovisi o predstavljaču, njegovim znanjima i neznanjima te sklonostima. Dakako da su meni kao filologu znatno bliže teme o utjecaju svetoga Jeronima na hrvatsko glagoljaštvo ili zastupljenost svetoga Jeronima u hrvatskim književnim djelima, no poznavanje tih činjenica tek je jedan dijelak mozaika života i djela svetoga Jeronima koji se ovim zbornikom otkriva i u koji sam se, čitajući ovaj zbornik i pišući ovo slovo, uputio.

Zbornik počinje člankom Barbare Jatte (9–21) *Leonardov sveti Jeronim u Vatikanskim muzejima*. Slika *Sveti Jeronim u pustinji* nastala je koncem XV. stoljeća, a zanimljivo je i to kako je njezin donji dio nađen u vratima na malome ormaru, a gornji (s glavom) na sjedalu stolice. Slika je često mijenjala vlasnike, pa kao kuriozitet

navodim da je jedno vrijeme bila u vlasništvu Napoleonova ujaka kardinala Fescha. U Vatikanskim muzejima čuva se od sredine XIX. stoljeća.

Drugi je po redu članak Emilija Marina (23–41) *Sveti Jeronim među Hrvatima* koji počinje napomenom o tome kako se 2019. preklapaju obljetnice smrti dvaju velikana, 1600. obljetnica smrti svetoga Jeronima i 500. obljetnica smrti Leonarda da Vincija. Rad se bavi vezama svetoga Jeronima sa zavičajem, od različitih teorija o tome gdje se mogao nalaziti Stridon (zanimljiv je pritom podatak da je Andrija Ciccarelli kod crkve svetoga Stjepana u Pučišćima na Braču pronašao natpis u kojemu se spominje Bonosus, a to je ime nosio i prijatelj svetoga Jeronima) do njegova utjecaja na hrvatsku književnost (otac hrvatske književnosti Marko Marulić napisao je na latinskome djelo *Život svetoga Jeronima* u koje je uklopio raspravu o podrijetlu svetoga Jeronima i pohvalnicu svetcu u čast) i crkvu (poglavito na glagoljaše, a svetčevo ime nosi i Papinski hrvatski zavod svetoga Jeronima). Upravo u činjenici da je štovanje svetoga Jeronima zabilježeno diljem hrvatskoga povijesnog prostora Marin traži temelj ukorijenjenosti njegova štovanja među Hrvatima.

Alka Domić-Kunić (43–77) u članku *Izvori za lokaciju Stridona, Jeronimova rodnog mjesta* opisala je različite teorije o tome gdje se mogao nalaziti Stridon. Prvi se o tome izjasnio Toma Arhidakon koji je 1266. ustvrdio da se sveti Jeronim rodio na granici Dalmacije i Istre, što je bilo temeljem kasnije liburnijsko-kraske teorije po kojoj se Stridon smještao na Kvarneru. Istarsku je teoriju na prijelazu iz XIV. u XV. stoljeće iznio Flacije Biondo. On je rodno mjesto svetoga Jeronima tražio u Zrenju zapadno od Buzeta, što je izazvalo vrlo žestok odgovor s hrvatske strane, poglavito Marka Marulića, zastupnika dalmatinske teorije koji su Stridon smještali od kvarnerskoga zaleđa do Neretve (Frane Bulić držao je kako se Stridon nalazio u okolici Bosanskoga Grahova). Prema panonskoj teoriji, Stridon se mogao nalaziti i u Štrigovju u Međimurju.

Branka Migotti (79–99) u članku *Počeci štovanja svetoga Jeronima u Hrvatskoj*, među ostalim, navodi kako su do sredine XV. stoljeća u Hrvatskoj izgrađene 23 crkve posvećene svetomu Jeronimu. Pritom je zanimljivo uočiti kako se crkve posvećene svetomu Jeronimu izgrađene do XIV. stoljeća uglavnom nalaze na sjevernome hrvatskom primorju (većina u Istri, a jedna na Cresu), a tek su dvije u Dalmaciji (Korlat i Vlašići), i to u njezinu sjevernom rubu.

Milan Mihaljević (101–115) u članku *Glagoljaštvo i sveti Jeronim* navodi kako se teorija po kojoj je sveti Jeronim tvorac glagoljice i prevoditelj Biblije na hrvatski jezik prvi put spominje 1248. u otpisu pape Inocenta IV. senjskomu biskupu Filipu. Nju su uz hrvatske književnike i povjesničare iz razdoblja do XVI. stoljeća podupirali i međunarodni uglednici poput Erazma Roterdamskoga. Ta je teorija oživljena koncem XVIII. stoljeća. Različite su inačice života svetoga Jeronima ujedno bile omiljenom literaturom među glagoljaškom čitateljskom publikom.

Fra Hrvatin Gabrijel Jurišić (117–129) u članku *Sveti Jeronim u kalendarima jadranske Hrvatske* iznosi podatke iz 61 kalendara u kojemu je upisan blagdan svetoga Jeronima. Prvi je iz časoslova Svete Marije u Zadru (1066.), a svetoga Jeronima spominju i kalendari u Hrvojevu misalu, Misalu po zakonu rimskoga dvora, Lekcionaru Bernardina Splićanina itd.

Članak *Hrvatska crkva svetog Jeronima u Rimu* Andrije Mutnjakovića (131–151) počinje spomenkom na Danteov stih »ko čovjek, možda iz Hrvatske, koji / Veroniku nam vidjet došao je«, koji su omalovažavali hrvatski otpadnici poput Nikole Tomašića, a prešućivali srpski prevoditelji poput Dragiše Stanojevića. Hrvatski su se hodočasnici i izbjeglice okupljali oko crkve svete Marine uz obale Tibera te je 1441. Bratovština ilirska predala molbu za preimenovanje navedene crkve u crkvu svetoga Jeronima te izgradnju gostinca uz crkvu za prijam hodočasnika, što se i ostvarilo 1453. Godine 1471. ostvarena je želja bosanske kraljice Katarine da se nadari Ilire, 1566. crkva je svetoga Jeronima uzdignuta za naslovnu crkvu, a njezin je naslovni kardinal 1570. postao Felice Peretti, Bokelj, koji je postao papa Siksto V., te je blagoslovio dovršenu crkvu 1589.

Fra Ljudevit Antun Maračić (153–171) u članku *Sveti Jeronim, crkveni naučitelj i tri hrvatske franjevačke provincije* donosi kronologiju franjevačkoga djelovanja na hrvatskome narodnom prostoru. Prva je franjevačka provincija nosila ime Sklavonska provincija svetoga Jeronima. Od 10. travnja 1389. jedinstvena je franjevačka provincija prozvana Dalmatinskom provincijom svetoga Jeronima (pri čemu valja istaknuti da se pridjev *dalmatinska* umetnuo kako bi se istisnuo pridjev *sklavonska*), a od sredine XVI. stoljeća dijeli se na Dalmatinsku provinciju svetoga Jeronima franjevača konventualaca i Franjevačku provinciju svetoga Jeronima u Dalmaciji i Istri. Sredinom XV. stoljeća pojavljuju se i franjevci trećoredci glagoljaši, koji u svojem službenom imenu ne navode ime svetoga Jeronima, ali se svetčev lik pojavljuje na službenome pečatu.

Josip Vrandečić (173–189) u članku *Proslava svetog Jeronima u Pučišćima na otoku Braču* navodi kako je pri izboru župnoga titulara odlučujuću ulogu odigrao pučki župnik don Bernardin Prodić, čiji se predak Marko dopisivao s Markom Marulićem, autorom već spomenute svetčeve književne biografije. U pučkoj okolini nalaze se čak tri artefakta posvećena svetomu Jeronimu. Najstariji je kameni oltar u pražničkoj župnoj crkvi svetoga Ante Opata koji je oko 1461. izgradio Andrija Aleši. Drugi je po starosti reljef svetoga Jeronima u crkvi svetoga Jurja iz 1568. On se pripisuje mjesnome kiparu i slikaru Nikoli Lazaniću rodnom iz Nerežišća. Treći je reljef za prezbiterij župne crkve svetoga Jeronima u pučkoj crkvi. U Pučišćima je postojala i bratovština svetoga Jeronima, a u *Prikazanju Navješćenja prečiste Divoice Marije* don Sabića Mladinića u proslavu se sveti Jeronim obraća puku. Don Andrija Ciccarelli Stridon je smještao u Lovreć u Imotskoj krajini te je u Običajniku koji je prepisao

opisana proslava blagdana svetoga Jeronima u Pučišćima. Tijekom proslave blagdana psalmi su se čitali na latinskome, a svetčev životopis na hrvatskome jeziku. Na hrvatskome je jeziku uščuvano i »štenje« svetoga Jeronima. Osobno mi je kao onomastičaru za oko zapeo i podatak kako su u Pučišćima u službenoj i neslužbenoj uporabi kao inačice kršćanskoga imena Jeronim pokraćeno osobno ime Moma i izvedeno Momica. Istozvučna se osobna imena u drugim južnoslavenskih krajevima povezuju s narodnim imenom Mo(j)mir.

Rad Jean-Pierrea Cailleta (191–217) *Od Karolinga do dinastije Valois: dvije vizije život svetog Jeronima u rukopisima povijesne Francuske* temelji se na dvama likovnim prikazima života svetoga Jeronima. Prvi potječe iz Dagulfova psaltira gdje je David prikazan kako sastavlja psalme, a sveti Jeronim kako ih prevodi. Njegov je naručitelj bio Karlo Veliki koncem VIII. stoljeća. Kod drugih je riječ o dvjema iluminacijama Biblije. Prva je poklon Karlu Čelavom opatije svetoga Martina iz Toursa. Na njoj je prikazano putovanje svetoga Jeronima iz Rima u Svetu Zemlju. Nastala je 875. Idući prikaz svetoga Jeronima potječe iz druge četvrtine XIV. stoljeća kad je u jednome rukopisu za mađarski dvor prikazan ciklus svetčeva života, a u djelu *Lijepi sati*, izrađenu za vojvodu od Berryja, brata kralja Karla V., nastalu početkom XVI. stoljeća, u središtu je pozornosti dostojanstvo svetoga Jeronima kao kardinala.

U radu Ines Ivić (219–245) *Kako je sveti Jeronim (p)ostao Dalmatinac?* razmatra se sveti Jeronim kao pokrajinski i općehrvatski svetac tijekom XV. stoljeća. Autorica navodi kako se svetčevo štovanje osobito razvilo tijekom humanizma i renesanse ponajprije kao crkvenoga oca i pokajnika diljem dalmatinske obale od Zadra, Ugljana i Trogira do Dubrovnika. U Šibeniku i Trogiru postavljeni su reljefi posvećeni svetomu Jeronimu u drugoj polovici XV. stoljeća.

Radoslav Tomić (247–281) u radu *Fragments o svetom Jeronimu u »dalmatinskoj« umjetnosti novoga vijeka* upozorio je kako je odraz svetojeronimske teorije oltar u župnoj crkvi svetoga Mihovila u Murteru, gdje je ime svetoga Jeronima zapisano glagoljicom, a svetoga Ćirila ćirilicom. Jedan od prvih hrvatskih likovnih prikaza svetca naslikao je 1510. Nikola Božidarević i nalazi se u dubrovačkoj Velikoj vijećnici. Osim u Rimu, u ciklusu Vittorea Carpaccia izrađene za Bratovštinu svetoga Jurja, koja je okupljala Barane i Bokelje, svetomu Jurju i Tripunu pridružio se i sveti Jeronim.

Joško Belamarić (283–305) u članku *Svetište svetog Jere na splitskom Marjanu* navodi kako se Pustinja svetoga Jere na Marjanu nalazi na približno istome mjestu na kojemu se u antičko doba nalazilo svetište božice Dijane, čiji je kult (plodnost) pretočen u štovanje Gospe. Na istome se mjestu ili u njegovoj blizini nalazio oratorij svetoga Cirijaka, mučenika iz Dioklecijanova doba. Godine 1480. na »Ilirskim Delfima« gradi se crkva svetoga Jere s Alešijevim oltarom te još četiri crkve uza čiju se

gradnju povezuje ime Andrije Alešija. Po splitskoj je predaji, zabilježenoj 1438., sveti Jere boravio na Marjanu.

U radu *Bakrorez svetoga Jeronima Luce Ciamberlana s posvetom rimskoga antikvara hrvatskom kanoniku u Rimu 1614. godine* Danijela Premerla (307–323) otkriva se zanimljiv detalj o tome kako je taj bakrorez »posvećen Antunu Venturinu Šibenčaninu i kanoniku svetoga Jeronima«, za koji se dugo držalo da je nastao prema Rafaelovu djelu. O Venturinu postoji tek nekoliko šturih vijesti o tome kako je studirao pravo u Padovi i služio staroslavensku misu u crkvi svetoga Jeronima te ga se spominje kao pisca predgovora jednoga od četiriju priručnika o uzornome studentu.

Katarina Horvat-Levaj (325–357) u radu *Crkva svetog Jeronima u Štrigovi* naznačuje kako je crkva svetoga Jeronima u Štrigovi podignuta po narudžbi pavlina na mjestu starije crkve koju je 1447./1448. podignuo Friedrich Celjski. Isprva je bila glagoljaška crkva da bi je naknadno preuzeli pavlini iz Svete Helene koji su je obnovili. Autorica na temelju usporedbe zapisa Josipa Bedekovića iz djela *Natale Solum* (1752.) s novootkrivenim podatcima tumači slijed gradnje negdašnje gotičke i današnje barokne crkve te njihovo tipološko rješenje. Naime, uz freske Ivana Rangera, crkva je prepoznatljiva po trolisnome svetištu s kupolom i brodom te je njezin izgled nadahnut pavlinskom kapelom u Križevcima te crkvom Mariatrost u Grazu.

Mirjana Repanić-Braun (359–391) u radu *Sveti Jeronim u baroknom slikarstvu i štuko dekoraciji sjeverozapadne Hrvatske* iznosi podatke o prikazima svetčeva života u Lepoglavi, Đakovu, Cerniku, Žarnovnici, Trškom Vrhu, Kuzmincu, Martijancu i Hrašćini te izdvaja oslik Ivana Krstitelja Rangera na tamburu kupole u Štrigovi.

Kipu svetoga Jeronima iz 1766. u perivoju uz dvorac u Čakovcu posvećen je rad Vlaste Zajec (393–407). Pripisuje se Veitu Königeru (1729–1792), a podignut je na poticaj obitelji Althann, najimućnije obitelji u Čakovcu i Medimurju u XVIII. stoljeću, koja je bila u bliskim vezama s carem Karlom VI. Habsburškim. Obitelj je podigla i obiteljsku kapelicu u čast svetomu Jeronimu, najvjerojatnije na poticaj pavlina Josipa Bedekovića.

Irena Kraševac (409–429) opisuje oltarnu palu svetoga Jeronima Celestina Medovića izrađenu prema nacrtu Hermana Bolléa u zagrebačkoj katedrali, zbog čega se umjetnik 1895–1907. preselio u Zagreb. Donator je toga oltara bio hrvatski jezikoslovac te ujedno kanonik Adolfo Weber Tkalčević. Tim je radom zadržan kontinuitet štovanja toga svetca u prvostolnici jer je 1783. u njoj izrađen barokni oltar svetoga Jeronima riječkoga kipara Sebastijana Petruzzija.

Milan Pelc (431–461) u radu *Sveti Jeronim u knjižnom slikarstvu i grafici srednjega vijeka i renesanse* navodi kako se tome razdoblju prikazi svetoga Jeronima svrstavaju u dvije tipološke skupine: prvu, u kojoj se sveti Jeronim prikazuje kao pisac,

prevoditelj i učitelj te drugu, u kojoj se prikazuje kao kardinal, učeni pustinjač i pokajnik.

Željka Čorak (463–469) u radu *Sveti Jeronim u dva mala formata* napominje kako su 1998. Vatikan i Hrvatska izdali zajedničku marku s motivom *Poklonstva pastira* Julija Klovića, a 1600. obljetnica smrti svetoga Jeronima obilježena je poštanskom markom s motivom Tintoretijeva prikaza iz korčulanske katedrale. Vatikan je, pak, 500. obljetnicu Leonardove i 1600. obljetnicu Jeronimove smrti obilježio markom s motivom Leonardova prikaza svetoga Jeronima.

Zbornik je uokviren uvodnim napomenama glavnih urednika i radom Andréa Vaucheza (471–477) *Umjesto zaključka* kao svojevrsnoga sažetka sadržaja cjelokupnoga zbornika.

Što nam na koncu ostaje reći? Život i djelo svetoga Jeronima zaslužili su jedan reprezentativan zbornik poput ovoga koji je pred vama, u kojemu će domaći i strani autori sažeti svoje spoznaje o prevoditelju, crkvenome naučitelju, teologu, filozofu, svetcu, pustinjaču, Dalmatincu, Hrvatinu... ukratko, svetomu Jeronimu. U njemu se svetoga Jeronima promatra kao svjetsku »facu«, čiji se lik odrazio ponajprije u likovnim, ali i u književnim i teološkim djelima, crkvenoga naučitelja i prevoditelja čiji je prijevod Biblije svojevrsna prijelomnica u životu Crkve, »Dalmatina i Hrvatina« čijim se imenom hrvatska kultura nastojala ravnopravno upisati u šire europske tijekove, ali i uščuvati vlastitu posebnost. Urednicima Emiliju Marinu i Katarini Horvat-Levaj stoga s osobitim zadovoljstvom čestitam na izvrsno odrađenomu uredničkom i autorskom poslu u kojemu su uspješno balansirali između svjetske, nacionalne i lokalne odrednice svetoga Jeronima te sastavili reprezentativan zbornik na najvišoj znanstvenoj razini.

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje-Nekomercijalno (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Sadržaj smijete umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti i preradivati ga, uz obvezno navođenje autorstva, te ga koristiti samo u nekomercijalne svrhe.